

FOTO BENGT LAGERSTEDT

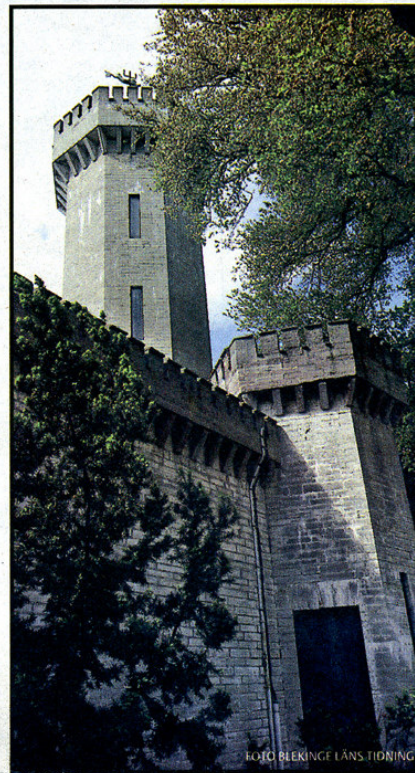

FOTO BLEKINGE LÄNS-TIDNING

Nationalromantiska skrytbyggen. De tidstypiska vattentornsborgarna i Borås och Karlskrona avsåg att framhäva städernas beständighet och ambitionsnivå.

FOTO KIM AHM

Science fiction i folkhemmet. Hyllie vattentorn i Malmö (överst), Svampen i Örebro och det flygande tefatet i Laxå illustrerar efterkrigstidens djärva utvecklingsoptimism.

FOTO SCAPPIX

FOTO J. KRYVANSKI

Från medeltida borgar till flygande tefat

Vattentorn är mer än bara vatten. De står även som monument över samhällets värderingar, förhoppningar och ambitioner.

BT:s Christian Dahlgren har tittat närmare på dessa arkitektoniska utropstecken.

ARKITEKTUR. Nyligen åkte jag till det sommarfagra Blekinge och spatserade omkring i Karlskrona. Mitt i denna anrika örlogsstad ligger Stortorget, som onekligen gör skäl för namnet. Karlskroniterna påpekar gärna, inte utan stolthet, att detta minsann är norra Europas största torg.

I var sitt hörn tronar två anslående kyrkobyggnader, ritade under slutet av 1600-talet av barockens store arkitekt i Sverige – Nicodemo

mus Tessin den yngre (mest känd som mannen bakom Stockholms slott).

Men vid detta vidsträckta torg var det främst ett annat byggnadsverk som fångade min blick. En medeltida borg! Omöjligt, förstås. Marinbasen Karlskrona grundlades ju först 1680. Innan dess fanns i stort sett ingenting här. Märkligt.

Äldst i sitt slag

En närmare titt avslöjar genast mysteriet. Borgen är egentligen ett vattentorn, uppfört i nygotisk stil på 1860-talet. "Det äldsta i sitt slag i Sverige", förkunnar en informationsskylt på fasaden.

Då slår det mig att Borås faktiskt också stoltserar med ett vattentorn i samma Robin Hood-aktiga utförande. Fast vackrare, om karlskroniterna ursäktar... Ta en promenad

till Kvarnberget på Lugnet och titta själva! Detta vårt eget medeltidsfejk stod klart år 1900 blankt. Arkitekten var Erik Josephson, som annars gärna ritade diverse bankpalats i Stockholm.

Borgar på många orter

Varken Borås eller Karlskrona är unika i detta avseende. Vattentorn i skepnad av gamla rustika borgar uppfördes på många orter i vårt avlånga land kring förra sekelskiftet – bland annat i Göteborg (Slottsskogen), Landskrona och Helsingborg.

Vad låg bakom denna trend? Var det ändå inte lite långsökt att koppla ihop en modern innovation för vattenförsörjning i städer med fastningsarkitektur anno dazumal?

Jag ringer en herre som borde veta: Eber Ohlsson, VA-ingenjör

i Malmö och sannolikt Sveriges främste vattentornsentusiast.

På snabbpratande skånska tecknar han inledningsvis den stilhistoriska bakgrunden av sekelskiftets nationalromantiska ideal, som exempelvis det pampiga Stockholms stadshus illustrerar.

Återspegla ambitioner

– Min egen teori om just vattentornen är att man ville anspela på de gamla stadsstaterna i Italien och i Tyskland. Vattentornen som byggdes i slutet av 1800-talet var ett sätt att framhäva sin orts maktighet och stabilitet. Det handlade också om att finna en stil som återspeglade stadens ambitioner, menar Eber Ohlsson.

Städernas ökande befolkningstillväxt och den ekonomiska utvecklingen pockade på nya lösningar för

att tillfredsställa vattenbehovet. Att på sedvanligt vis hinka upp vatten ur brunnar dög inte längre.

Förutsättningen för industrialismen var ångmaskinen, som krävde massor av vatten för att kunna hållas igång. Likaså behövdes ett effektivt distributionssystem av vatten för att förbättra saniteten och förebygga sjukdomar bland alla människor som började trängas ihop i stads kvartererna.

Att snabbt kunna släcka hotande bränder var ett annat motiv.

Manifestera framsteg

Den praktiska nyttan med att dra vattenledningar förädnades med de lokala makthavarnas vilja att manifestera modernitet och framstegstro. Vilket – paradoxalt nog – uttrycktes i moderiktigt riddarvurande elegans.

Kommunernas fullmäktigeför-samlingar närmast tävlade i att uppföra påkostade skrytbyggen till vattentorn som symboler för sin egen stads allmänna förträfflighet. Att Borås anlitade en prestigearkitekt som Erik Josephson var alltså knappast en slump.

Radikal modernism

En ny väg av vattentornsbbyggnade kom efter andra världskriget då urbaniseringen tilltog i raserfart.

Folkhemsingenjörerna massproducerade moderna bostäder med WC och tvättmaskiner, vilket krävde en kraftig expansion av det kommunala VA-nätet.

Nya avancerade torn sköt upp likt stora potenta utropstecken i stadsbilden. Gestaltningen gick i radikal modernistisk anda och signalerade en okuvlig utvecklings-

optimism. Brottet mot den tidigare medeltidsromantiken kunde knappast bli mer total. Nu var det snarare fråga om rena science fiction-arkitekturen. Trendsättare blev det 58 meter höga vattentornet Svampen i Örebro, ritad av Sune Lindström på 50-talet.

– Svampformen är tekniskt sett ideal för vattentorn. Den möjliggjordes av tekniken att gjuta betong med spännarmering. Samtidigt fick arkitekterna lite friare händer att göra spektakulära saker, berättar Eber Ohlsson.

Påhållning av rymdskepp

I orter som Laxå, Halmstad och Kalmar var det som om invånarna plötsligt fått påhållning av jättelika rymdskepp. Att göra vattentorn som liknade flygande tefat blev nämligen också populärt ett

tag. Möjligen en påverkan från den rymdflygande Apolloerans kapplöpning till månen?

Grandios och smäckert

En av Eber Ohlsson personliga favoriter är det grandiosa Hyllie vattentorn i södra Malmö. En 62 meter hög skapelse som projekterades 1965 och invigdes 1973.

– Det är ett smäckert torn i förhållande till volymen. Det rymmer 10.200 kubikmeter vilket är enorma mängder vatten, säger han med fascination i rösten.

Ja, visst är vattentorn ganska häftiga grejer! ■

Christian Dahlgren
christian.dahlgren@bt.se
033 - 700 07 28